

Oriešok hnedý (*Troglodytes troglodytes*)

Je neobyčajne zvedavý a mimoriadne pohyblivý. Neustále poletuje z krovia do krovia, do raždia i na živý plot. Do dlhšieho letu sa však pustí, iba ak je to nevyhnutné.

Napriek drobnému vzrastu jeho spev je až neuveriteľne prenikavý. Na rozdiel od väčšiny spevavcov, ktorých môžeme počuť iba na jar a v lete, tento vtáčik „škriatok“ vytrvalo spieva i uprostred najtuhšej zimy. Ozýva sa hlasnou švitori-ovou piesňou alebo hnevlivým „tik-tik-tik“. Drobný oriešok sa správa útočne a nebojácne. Alarmujúcim hlasným krikom dokáže odohnať nepriateľa.

Pre samce je charakteristická polygamia. Samec si z tráv, machu, lišajníkov, vetvičiek a lístia pri zemi v kroch alebo v dutých pňoch stavia viac guľatých hniezd s bočným vchodom. Snaží sa do niektorých z nich prilákať samičky, ktoré si ho vystelú perím a sršťou. Ostatné hniezda využíva on sám a neskôr i celá rodina na spanie. Samička znáša zvyčajne päť až sedem bielych vajíčok s hnedými škvrnami, na ktorých sedí 14 – 15 dní. Najskôr sedí na vajíciach sama, kým samec neprivábi ďalšiu samičku. Dokiaľ sedí na vajíciach druhá samička, pomáha samec prvej pri kŕmení mláďat. Po operení mláďat sa vráti samec s prvou samičkou k druhej a spoločne jej pomáhajú s výchovou potomstva 16 – 17 dní. Niektoré samce majú aj štyri samice. Rodina býva preto pomerne veľká. Hniezdi dva razy ročne od apríla do augusta.

Hoci žije v chladnom alebo miernom podnebí, nestáhuje sa. Dokáže si i v zime nájsť potravu – hmyz a pavúky, po ktorých s obľubou pátra v norách a najrôznejších štrbinách v okolí krovin. V krutých mrazoch však veľmi trpí. V tomto období nocúva v jednom hniezde desať, ba i dvadsať vtáčikov. Mnohé jedince však zahynú.

Patrí k užitočným vtákom, je chráneným druhom národného významu, pričom spoločenská hodnota jedného jedinca je 165,97 €.

Danica Božová

Foto: Vladimír Boža

SKVOSTY V RASTLINNEJ RÍŠI

Snežienka jarná

Latinsky sa táto trváca bylina nazýva *Galanthus nivalis*. V rámci botanického systému patrí do čeľade amarylkovité (*Amaryllidaceae*).

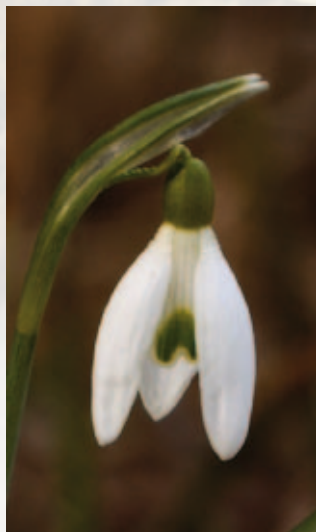

Snežienka jarná (*Galanthus nivalis*)

Z podzemnej cibule, ktorá je obalená v hnedých šupinách, vyrastajú dva čiarkovité listy a stonka stvol. Na konci stonky sa nachádza jediný kvet, ktorý je

zložený z troch vonkajších a troch vnútorných okvetných lístkov.

Vonkajšie lístky bielej farby sú odstávajúce a majú podlhovastý tvar. Vnútorné sú o polovicu kratšie, priame, na konci srdcovito vykrojené, ozdobené zelenou škvrnou. Tvoria zelenkastý prstenec.

Snežienka jarná – detail kvetu

Kvitne od februára do apríla, plod je trojpuzdrová tobolka. Semená majú rohovitý privesok, ktorý požírajú mrav-

ce. Jeho roznášaním pomáhajú rozširovať túto rastlinu.

Rastie roztrúsene vo vlhkých lesoch skoro v celej Európe (okrem najsevernejších oblastí) od Pyrenej až po rieku Don, na Kryme, na Kaukaze i v Malej Ázii.

V minulosti patrila na Slovensku k chráneným rastlinám. V súčasnosti sa na ňu druhová ochrana už nevzťahuje, i keď sa vo voľnej prírode vyskytuje vzácné. Zaradená je však do Červeného zoznamu ohrozených druhov cievnatých rastlín Slovenska v kategórii potenciálne ohrozených. S obľubou sa pestuje v záhradkách na okrasu jarných záhonov.

V jej cibulkách sa hromadia alkaloidy, ktoré majú farmaceutický význam. V zahraničí sa z nich vyrábajú lieky proti Parkinsonovej chorobe a na doliečovanie stavov po obrne.

V ľudovom liečiteľstve sa nesmie využívať. Celá rastlina je jedovatá, najmä jej podzemná časť. Otravy v menších dávkach sa prejavujú slinením, väčšie dávky spôsobujú zvracanie, hnačky a celkovú slabosť.

Bleduľa jarná

Táto trváca bylina je príbuzná predchádzajúcemu druhu, o čom svedčí jej zaradenie do rovnakej čeľade amarylkovité. Jej latinský názov je *Leucojum vernum*.

Bleduľa jarná (Leucojum vernum)

Obdobie vegetačného pokoja rastlina pretrváva guľatou cibuľou, z ktorej vyrastajú dva až štyri listy a súčasne stonka stvol. Zakončená je jedným alebo dvoma kvetmi. Kvet sa skladá zo šiestich rovnakých okvetných lístkov zvončekovitého tvaru bielej farby, z ktorých každý je ozdobený zelenožltou škvrnou pri hrote. Kvitne od konca februára do konca apríla.

Bleduľa jarná – detail kvetu

Rastie roztrúsene v tienistých a vlhkých lužných lesoch, na mokrých lúčkach od nížin až po horský stupeň v strednej a južnej Európe okrem Stre-

domoria, v západnej Európe od Belgicka a stredného Nemecka až po severné Španielsko a stredné Taliansko.

Patrí medzi chránené druhy národného významu, spoločenská hodnota jedinca je 49,79 €. Je súčasťou Červeného zoznamu ohrozených druhov cievnatých rastlín Slovenska v kategórii ohrozených. Pre svoju nádheru je vysádzaná a pestovaná v záhradkách. Celá rastlina je jedovatá, najmä jej podzemná časť. Príznaky otravy sú rovnaké ako u snežienky jarnej.

Zimozeleň menšia

Latinsky sa nazýva *Vinca minor* a je predstaviteľkou čeľade zimozeleňovitých (*Apocynaceae*).

Rodový názov sa dá odvodiť od latinského slova *pervinca* – s neznámym koreňom, ale tiež od slova *vincio* – viazať (v súvislosti s tuhými stonkami), prípadne od slovies *vinco*, *vincere* – víťaziť (čo sa vzťahuje na liečivé účinky a neopadávanie listov počas chladu).

Tento trváci 15 – 20 cm vysoký poloker má dva typy stoniek. Nekvitnúce sú poliehavé, zakoreňujúce a slúžia na vegetatívne (nepohlavné) rozmnožovanie. Kvitnúce byle sú vzpriamené. Protistojné lesklé listy kožovitej konzistencie neopadávajú. Belasé kvety vyrastajú v pazuchách listov jednotlivito na dlhých stopkách. Koruna má tanierovitý (resp. svietnikovitý) tvar zložený z piatich lupienkov.

Zimozeleň menšia – detail kvetu

Kvitne od marca do júna. Kvety opelávajú včely a motýle. Plody – dva mechúriky zrastené iba na báze – sa vytvárajú iba výnimočne. Rozširujú

ich mravce. Na Slovensku rastie roztrúsene, často vo väčších skupinách vo svetlých lesoch od nížin až po horský stupeň. Jej domovom je stredná a južná Európa, na východ zasahuje až do malej Ázie a na Kaukaz. Podľa jej výzoru sa dá predpokladať, že vznikla v teplejšom období a počas ľadových dôb ustúpila do Stredomoria, kde prečkala nepriaznivé podmienky. Po zlepšení klímy sa pomaly vracala naspäť.

Zimozeleň menšia často rastie v skupinách

Zimozeleň menšia je známa ako prastarý liečivý prostriedok. Plínius ju spolu s ostatnými druhmi tohto rodu označoval jednotne klematis. Starovekí lekári ju ordinovali pri hnačkách úplavicového charakteru a proti bolestiam zubov odporúčali žuvanie jej listov a stoniek. Uplatňovala sa tiež v ľudovom liečiteľstve na dlhodobé znižovanie krvného tlaku, na znižovanie hladiny cukru v krvi a zvonka sa aplikovala pri rôznych zápaloch sliznic (napríklad ústnej dutiny). V stredoveku sa využívala i v čarodejníctve, preto sa v niektorých krajinách spája s rôznymi poverami.

V súčasnosti sa v zahraničí vyrábajú prípravky obsahujúce zimozeleňové alkaloidy (najmä vinkamín), ktoré sa uplatňujú pri liečbe vysokého krvného tlaku, tachykardie, Hodgkinovej choroby (zhubného nádoru postihujúceho miazgové uzliny, slezinu a kostnú dreň) a leukémie. Celá rastlina je jedovatá, preto jej prípadná aplikácia patrí výlučne do rúk odborníkom.

Koncom dvadsiateho storočia patrila k čiastočne chráneným rastlinám (chránené boli jej podzemné časti), v súčasnosti sa na ňu druhová ochrana už nevzťahuje. Pestuje sa i v záhradkách a na cintorínoch. Dobré sa uplatňuje aj ako náhrada trávnik. Dáva sa i do zimných vencov, kde je potrebná nevädnuca zeľ a neopadavé listy.

Danica Božová,

Foto: Vladimír Boža